

Frøkenen

I denne opgave vil jeg give en læsning af "Frøkenen", som er skrevet af Herman Bang og første gang udkom i 1883.

Der er tale om en novelle med en heterodiegetisk fortæller. Den, der ser og formidler historien, befinder sig uden for novellens univers. Fortælleren er alvidende; han kan bevæge sig i tid fra medsyn til bagudsyn og i rum fra indvendigt (personers tanker) til udvendigt. Han ved bl.a., at frøkenen ikke kan tåle at se noget levende lide (s. 15, l. 7f)., og at de *i ti år* har sagt det samme, når frøken Line kom på visit (s. 17, l. 15). Der er dog mange passager i teksten, hvor det er svært at bestemme fortællerforholdet - især er det svært at skelne mellem dækket direkte tale og indre monolog, og derfor er det vanskeligt med sikkerhed at kalde fortælleren alvidende.

Den samlede historie fortælles i bagudsyn, men af og til fortælles den enkelte scene med medsyn. Side 13, 14 og 15 til 4. sidste linje er panoramisk fortalt, med sætningen "*Frøkenen har læst*" zoomer vi ind i den enkelte situation og skifter til scenisk. Midt på s. 16 går vi tilbage til panoramaet, startende med "*Men hver Dag naar Lygten tændes*", i 3. linje på s. 17 kommer den sceniske fortælling tilbage og fortsætter novellen ud. De første 3 sider fortæller om frøkenens hverdag i løbet af sommer, efterår og vinter, og efter denne introduktion til hendes tilværelse hører vi om en mere specifik scene, der foregår en vinteraften. Scenen er ikke speciel for én enkelt aften, snarere et udtryk for hvad frøkenen laver hver eneste aften. "*Men naar der bliver tændt*" står der øverst s. 16, havde der været tale om en bestemt aften, burde der have stået "da" i stedet for det generaliserende "når". Der er altså ikke tale om en klassisk *scenisk* fremstilling, eftersom den enkelte scene fortæller, hvad der sker *hver* aften vinteren igennem hos frøkenen, og dermed på en måde beretter om et langt tidsforløb som i den panoramiske fremstillingsform.

Der fortælles primært vha. beretning og beskrivelse. I starten beskrives huset og haven med dens planter og begravede hunde, og der berettes om, hvad frøkenen foretager sig i løbet af året. Direkte tale forekommer, efter vi er

gået ind i huset og hører om, hvad der udspiller sig denne/hver vinteraften. Derudover forekommer en del dækket direkte tale/tankereferat fx *"...og der har maaske ikke engang været en venlig Haand til at lukke hans Øjne..."* (s. 14, l.16). At der står "der har maaske" og *ikke* "maaske har der" får én til at overveje, *hvem* der har sagt eller tænkt dette, fordi ordets "der"s placering signalerer, at der er tale om en skjult replik og ikke blot beretning.

I sammenhængen må det ses som dækket direkte tale, oprindeligt udtalt af frøkenen. Dækket direkte tale holder sig til datid og 3. person modsat indre monolog, der er i nutid og fortalt i 1. person (iflg. Gads Litteraturleksikon). Side 16, l. 31 er endnu et tilfælde af dækket direkte tale, hvor smedens kone taler til frøkenen: *"for hun, som var stillet saa ene, maatte vide, hvem hun havde om sig, og maatte vogte sit Rygte..."* Frøkenens svar på dette indeholder andre interessante fortællerforhold. Det starter i indirekte tale og fortsætter i noget, der er sværere at bestemme: *"Men Frøkenen svarede, at det skulde hun vel vide, hendes Rygte plettede det ikke at gøre, hvad Pligt var. Og hun beholdt Karen, og hun plejede hende selv, og saa længe det levede, havde Barnet to Mødre i Stedet for én. Men saa døde det lille Væsen, og Frøkenen og Karen var igen alene, og nu har de kun Graven deroppe i Kirkegaardskrogen..."* Så længe frøkenen omtales som "hun", må det være hende selv, der fortæller, men når hun bliver til "Frøkenen" er det fortælleren, der fortæller. Den sidste sætning, der er i nutid, kan ses som refleksion: fortælleren, der tænker over begivenhederne i forbindelse med, at han fortæller historien. Fordi den fortælles i 3. person, kan det ikke rigtigt være frøkenens indre monolog.

Novellen giver ikke mange forklaringer på, hvorfor tingene sker. De første 4 sider er meget problemfri, man fristes til at sige handlingsforladte. Først da vi hører om barnet, der dør, sættes denne hverdag i perspektiv, og man indser, at den er et resultat af en sørgelig fortid, og at det har været sådan her år efter år. Vi får præsenteret nogle problemer og får også fortalt, hvad frøkenen mener om nogle af dem, men vi kender ikke motiverne. Vi er nærmere showing end telling, og læseren må selv slutte sig til en del.

Det mest interessante ved kompositionen er, at det er svært at sige bestemt, hvornår der er tale om én specifik vinteraften, og hvornår der er tale om en generalisering over vinteraftener som flest. Selvom det føles som én aften under læsningen, må der være tale om en sammensmeltning af vinteraftener igennem de sidste ti år. *"Det har de nu sagt i ti Aar om Frøken Line."* (s. 17, l.15) signalerer, at det i hvert fald har været sådan hver aften i 10 år – og nok også flere.

Side 17, l. 31 står *"For de er døde, hendes gamle Venner, det er alt saa længe, længe siden, det hun læser fra den Gang, hun var ung."* Det tyder på, at det særligt er de sidste år, der fokuseres på, tiden efter hendes venner er begyndt at dø fra hende. Heromkring begynder frøkenen at virke meget ensom for læseren. Karen går i seng, og frøkenen er alene. I fortællerens ordvalg understreges denne væren alene vha. gentagelsen *"Frøkenen alene"* og *"Frøkenen er alene"* s. 17, henholdsvis linje 21 og 28. Frøkenen pusler alene rundt med minder fra gamle dage: breve, tørrede blomster og en sølvkapsel med en silhuet i. Når hun gør det, *"har hun ofte Taarer i Øjnene."*(s. 17, l. 30).

Frøkenen er den eneste person, vi får mulighed for at få indblik i. Men det er først til sidst, at man får et indtryk af hendes virkelige, *triste* sindstilstand. Hun er en person, der har svært ved, at noget levende lider, også planter og træer. Det gør ligefrem ondt i hende, når hendes træ bliver beskåret (s. 13 nederst). I hendes have er der mange blomster, og der bliver nødt til at være roser og klokker, for det skal hun bruge til at binde kranse til de ensomme, der dør på fattiggården – *"det er alt for tungt at se en Kiste uden Blomster."* (s. 14, l. 20). Når hun inviterer til kaffe, inviterer hun altid flere end, der er plads til – *"Vi hjælper os"* (s. 14, l. 34), og hun sørger for, at alle byens unge piger får kirsebær. Selvom smedens kone advarer hende imod at lade Karen blive hos sig, nu hvor hun er blevet gravid, gør hun det alligevel: *"hendes Rygte plettede det ikke at gøre, hvad Pligt var."*(s. 16, l. 35). Frøkenen skal se til alle dyrene, før hun kan gå til ro, så *"det er sent paa Natten, inden Frøkenen sover med Katten ovenpaa Dynen."* (s. 18, l. 5).

Det vigtigste for frøkenen er, at alt levende har det godt. Vi præsenteres to gange for modstandere til hende: Første gang med byfogeden, der vil beskære hendes træ, og anden gang med smedens kone, der mener, at hun skal passe på sit rygte og derfor ikke lade Karen bo hos sig, fordi hun er gravid. Frøkenen kæmper hvert år imod, at træet bliver beskåret, og lader Karen blive hos sig, selvom det kan skade hendes rygte. For smedens kone er rygtet af stor betydning, for byfogeden er det vigtigt, at gaden ser ordentlig ud, og at træerne derfor ikke skygger for gasblussene, men for frøkenen er det allermest betydningsfulde, at intet levende lider, at alle har det godt. Frøkenen nærer en stærk, altoverskyggende kærlighed til sin næste, træer såvel som mennesker, og glemmer af og til sig selv for at være god mod sin næste. En gang havde hun nok en kæreste, men nu har hun kun silhuetten af ham i en sølvkapsel. Tabet af ham må have efterladt et stort afsavn, især fordi hun heller ingen familie har. Vi får at vide, at Karen har tjent hos en præst, og at da han døde, fulgte Karen med jomfruen. Denne jomfru må være frøkenen, og præsten altså sandsynligvis hendes far. Det lyder til, at frøkenen var alene stillet, kun med Karen, efter præstens død, så man må formode, at moderen og evt. anden familie også var død. Frøkenen har altså været næsten helt alene, siden hun var temmelig ung. Hun har kun Karen. Karen fungerer stadig som tjener: hun er ikke med til at drikke te med Line, men laver teen til dem. Så selvom Karen kunne udfylde en ellers tom plads i frøkenens liv, virker det ikke rigtigt, som om hun gør det. Derudover er frøkenen omgivet af en by, der ikke kender og forstår hende, fordi de fleste af borgerne har værdier, der er forskellige fra hendes religiøse, næstekærlighedsbaserede værdier. Frøkenen har "sublimeret" denne trang til nærhed og én at dele sine inderste tanker med udi en masse, der skal gøre andre mennesker glade og tilfredse, men inderst inde har det ikke gjort hende selv meget gladere.

Novellen bruger generelt et meget dagligdags sprog. Der er en tendens til en parataktisk sprogbrug med mange sideordningskonjunktioner som og'er, men'er og thi'er. Det sidste afsnit på side 16 er et eksempel på dette. Den parataktiske sprogbrug leder tankerne hen på talesprog, hvor man er mere tilbøjelig til at

sideordne sine sætninger. Det gør også, at man bliver i tvivl om, hvorvidt der er tale om dækket direkte tale, tankereferat eller noget helt tredje. I afsnittet midt på s. 16 ("Dér sidder...") bruges også mange sideordningskonjunktioner. Det giver teksten et mere abrupt udtryk, man er tilbøjelig til at have en større distance til det fortalte, fordi det ikke flyder ligeså let, som et mere hypotaktisk, skriftligt sprog. Fra linje 20, side 17 og novellen ud bliver sproget mere normalt med en normal mængde sideordningskonjunktioner. Det gør det mere nærværende og rørende, fordi fortællingen ikke hele tiden afbrydes med og'er og men'er, men kan læses mere flydende.

Der bruges ikke mange troper i novellen. Træernes grene beskrives som rebelske (s. 13, l. 12), og det må nok ses som en besjæling, men for frøkenen er træerne meget levende, så for hende er det ganske naturligt, at grenene kan være rebelske. I hendes have vokser alting, som det vil. Hun beskærer det ikke, det ville jo være at gøre noget levende fortræd.

Der er et par gentagelser, bl.a. s. 15, 2. afsnit "aldrig rigtig kirsebærtid" (l. 16 og 19). Denne gentagelse får teksten til at virke som noget, der er blevet sagt eller tænkt, frem for bare at være en beretning. På side 16 gentages "hver Dag" i linjerne 17 og 19 og gør igen opmærksom på, at der ikke er tale om denne specifikke aften, men *hver* dag.

Titlen "Frøkenen" fortæller os, at det er hende, der er den centrale figur. Det centrale i hendes liv er at hjælpe alle. Hun sætter andres behov før sine egne, i hvert fald er hun inderst inde, når hun er alene, ikke lykkelig. Hun er ensom, og hendes venner og familie er døde. Hun har taget kristendommen til sig og nærer en altoverskyggende kærlighed til sin næste. Hun har sine hunde begravet i haven, anser det for sin pligt at beholde Karen, da Karen har brug for hende, læser i andagtsbogen og sover med foldede hænder (s. 15, l. 36 og 37), så kristendommen og dens krav om næstekærlighed spiller en væsentlig rolle i hendes liv. Hun repræsenterer naturen og ånden (den levende og udøvende religion) og forsøger at kæmpe imod folk som smedens kone og byfogeden, der

Sara Camilla Lønskov Kohl, 19. april 2007

kan ses som aktanter for samfundet/kulturen med de skrevne og uskrevne love, der gælder dér. Omdømme og at tingene ser ordentlige ud er vigtigt for dem. Hun er frøken, altså ugift og uskyldig, hun inviterer "de unge piger" til kaffe og alle gadens drenge leger på hendes kælderhals, de er uskyldige som hun. Teksten indeholder altså også modsætningen uskyldig > < skyldig. Smedens kone er i hvert fald gift og det med smeden, der ikke traditionelt tænkes "uskyldig" i form af sit hvern. Frøkenen er den uskyldige og godhjertede beskytter af naturen og andre mennesker – af alt levende. Eftersom fortælleren lader os vide, hvad frøkenen tænker og ikke, hvad de andre tænker, er det hende, vi får sympati med, og det virker derfor også som om, fortælleren holder med hende.